

مقدمه

کشاورزی مربوط به اشخاص حقیقی، از طریق مراجعه به خانوارهای ساکن نقاط روستایی و شهری و نیز خانوارهای غیر ساکن و بهره‌بردارهای مربوط به اشخاص حقوقی، از طریق شناسایی تمام مکان‌های محل انجام فعالیت‌های کشاورزی آن‌ها مورد آمارگیری قرار گرفت. با استفاده از چارچوب این سرشماری، اولین طرح آمارگیری نمونه‌ای کشاورزی در سال ۱۳۷۱، توسط مرکز آمار ایران انجام شد. در این طرح، فقط فعالیت زراعت بهره‌بردارهای زراعی، تحت پوشش قرار گرفت و اطلاعات مربوط به تولید، ارزش تولیدات و هزینه تولید محصولات عمده زراعی و... برای سال ۱۳۷۰ جمع‌آوری شد. در سال ۱۳۷۲، دومین سرشماری عمومی کشاورزی کشور توسط مرکز آمار ایران به اجرا درآمد. در این سرشماری برخی از شهرها یا حوزه‌های شهری که تعداد خانوار بهره‌بردار آن در زمان سرشماری ۱۳۶۷ قابل توجه نبوده، مورد سرشماری قرار نگرفته است. سهم این بخش از جامعه، طبق محاسبات انجام شده، معادل ۱/۷ درصد تعداد خانوارهای بهره‌بردار، ۲/۵ درصد اراضی زراعی زیرکشت، ۳/۲ درصد مساحت باغ و قلمستان و ۱/۳ درصد تعداد دام‌های کشور در سال ۱۳۶۷ بوده است. در سال ۱۳۸۲، سومین سرشماری عمومی کشاورزی کشور

آمارگیری کشاورزی در سطح ملی برای اولین بار در سال ۱۳۳۹، توسط اداره آمار عمومی وقت، با روش نمونه‌گیری انجام شد. پس از انجام چند آمارگیری نمونه‌ای که نتایج سال‌های ۱۳۵۰ و ۱۳۵۱ آن منتشر شد، در سال ۱۳۵۲، اولین سرشماری کشاورزی روستایی، توسط مرکز آمار ایران به مرحله اجرا درآمد. در این سرشماری از طریق مراجعه به تمامی نقاط روستایی کشور، اطلاعات مورد نظر در سطح آبادی جمع‌آوری شد. در این طرح، فعالیت‌های کشاورزی نقاط شهری و خانوارهای عشایری که در هیچ یک از نقاط روستایی کشور محل مسکونی نداشتند، منظور نشد. براساس چارچوب آماری حاصل از سرشماری مذکور، طرح آمارگیری کشاورزی روستایی در سال‌های ۱۳۵۳، ۱۳۵۴ و ۱۳۵۶ لغایت ۱۳۵۹ و نیز در سال‌های ۱۳۶۱ و ۱۳۶۶ توسط مرکز آمار ایران اجرا و نتایج آن منتشر شد. در سال ۱۳۶۰، جهاد سازندگی ضمن اجرای طرح تهیه شناسنامه روستایی، اطلاعاتی مشابه اطلاعات حاصل از اجرای سرشماری کشاورزی سال ۱۳۵۲ مرکز آمار ایران، گردآوری کرد. در سال ۱۳۶۷، اولین سرشماری عمومی کشاورزی توسط مرکز آمار ایران، در سطح نقاط شهری و روستایی کشور به مرحله اجرا درآمد. در این سرشماری، تمامی بهره‌بردارهای

برای تهیه و تنظیم آمار و اطلاعات مربوط به زراعت و باغداری از نتایج سرشماری عمومی کشاورزی سال ۱۳۹۳ مرکز آمار ایران استفاده شده است.

سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۹۳ اولین طرح آمارگیری مقیاس بزرگ کشور است که با رویکرد جمع آوری اطلاعات از روش کاغذی به الکترونیکی تغییر کرده است. این امر موجب صرفه جویی قابل ملاحظه در چاپ فرمها و حذف برخی رده ها از سازمان اجرایی گردید.

در این فصل علاوه بر استفاده از نتایج طرحهای مرکز آمار ایران، آمارهای ثبتي سازمانهای زیر نیز استفاده شده است:

سازمان جهاد کشاورزی، شرکت سهامی خدمات حمایتی کشاورزی استان تهران، اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان تهران، سازمان تعاون روستایی استان تهران، اداره کل منابع طبیعی استان تهران و مدیریت امور آبیان سازمان جهاد کشاورزی استان تهران.

تعاریف مفاهیم

بهره‌برداری کشاورزی: تمامی فعالیت‌های کشاورزی که تحت مدیریت واحدی قرار دارد، یک واحد تولیدی کشاورزی است که بهره‌برداری کشاورزی نامیده می‌شود. این مدیریت توسط اعضای یک یا چند خانوار (اشخاص حقیقی) یا توسط یک شرکت رسمی یا مؤسسه عمومی (اشخاص حقوقی)، اعمال می‌شود. در سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۸۲، اگر فعالیت‌های یک واحد تولیدی کشاورزی در محدوده چند آبادی یا شهر انجام شود، هر مجموعه واقع در محدوده یک آبادی یا شهر، یک بهره‌برداری کشاورزی تلقی می‌شود. در طرح مذکور، بهره‌برداری‌هایی سرشماری شده است که حداقل یکی از فعالیت‌های آن، در حدنصاب‌های تعیین شده زیر قرار گرفته باشد:

زراعت: بهره‌برداری‌هایی که در روز آمارگیری حداقل ۴۰۰ مترمربع زمین زراعی دارند.

باغداری: بهره‌برداری‌هایی که در روز آمارگیری حداقل ۲۰۰ مترمربع باغ و قلمستان دارند.

پرورش دام سنگین: بهره‌برداری‌های پرورش دهنده دام بزرگ (گاو و گوساله، گاو میش و بچه گاو میش و شتر و بچه شتر) که در طول ۳۶۵ روز گذشته، دارای حداقل یک رأس دام بزرگ بوده‌اند.

پرورش دام سبک: بهره‌برداری‌های پرورش دهنده دام

توسط مرکز آمار ایران و با مشارکت وزارت جهاد کشاورزی اجرا گردید. در این سرشماری، برای شناسایی بهره‌برداران کشاورزی، تمام نقاط کشور به استثنای ۱۰۸ شهر تحت عنوان شهرهای منتخب، فهرست‌برداری شد. فهرست بهره‌برداران کشاورزی شهرهای منتخب، در سال ۱۳۸۱ با استفاده از اطلاعات موجود در وزارت جهاد کشاورزی و تحقیقات محلی، در قالب طرح «سرشماری بهره‌برداران کشاورزی شهرهای منتخب» تهیه شد.

در سال ۱۳۸۴ با استفاده از چارچوب آماری سرشماری عمومی کشاورزی سال ۱۳۸۲، طرح آمارگیری از دامداری‌های کشور توسط مرکز آمار ایران و با مشارکت معاونت امور دام وزارت جهاد کشاورزی برای اولین بار اجراء گردید.

در سال ۱۳۶۹ برای اولین بار، آمار گاوداری‌های صنعتی توسط مرکز آمار ایران گردآوری شد که در این طرح از فهرست گاوداری‌های صنعتی منتج از سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۶۷ استفاده گردید. طرح مذکور، در سال ۱۳۷۳ به صورت سرشماری و در سال‌های ۱۳۷۵، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۶ توسط مرکز آمار ایران، و در سال ۱۳۸۳ توسط وزارت جهاد کشاورزی به صورت نمونه‌ای انجام و نتایج آن ارائه شده است. آمار کشتار دام، تا سال ۱۳۴۶ به وسیله دفتر آمار وزارت دارایی انتشار می‌یافت. از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۷۵ گردآوری و انتشار آمار کشتار دام، توسط مرکز آمار ایران از طریق مکاتبه با شهرداری‌ها و براساس گزارش‌های ماهانه شهرداری‌هایی که دارای کشتارگاه هستند، انجام شده است. از سال ۱۳۷۶، جمع‌آوری اطلاعات مذکور از طریق کشتارگاه‌ها و با همکاری سازمان دامپزشکی کشور و شهرداری‌ها صورت می‌گیرد.

طرح‌های آمارگیری از موسسات مرغداری را برای اولین بار، مرکز آمار ایران در سال‌های ۱۳۶۴ و ۱۳۶۵ اجرا نموده است. در سال‌های اخیر با توجه به تنوع فعالیت در صنعت مرغداری، برای هریک از فعالیت‌های پرورش مرغ تخمگذار و پولت، مرغ مادر و جوجه‌کشی، اقدام به اجرای سرشماری کرده و برای فعالیت پرورش مرغ گوشتی، آمارگیری نمونه‌ای به عمل آورده است.

اطلاعات آماری مندرج در این فصل شامل آمارهایی در زمینه زراعت و باغداری، دام و طیور، جنگلداری، شیلات و شرکتهای تعاونی می‌باشد.

کوچک (گوسفند و بره و بز و بزغاله) که در طول ۳۶۵ روز گذشته، دارای حداقل دو رأس دام سبک بوده‌اند.

پرورش طیور به روش سنتی: بهره‌برداری‌های پرورش‌دهنده طیور به روش سنتی که تعداد مرغ، خروس، جوجه و سایر انواع ماکیان آن در روز آمارگیری، حداقل ۱۰ قطعه است.

کشت گلخانه‌ای: بهره‌برداری‌هایی که طی سال زراعی موردنظر، دارای تولید گلخانه‌ای در هر وسعتی بوده است.

پرورش زنبور عسل: بهره‌برداری‌هایی که در روز آمارگیری دارای فعالیت پرورش زنبور عسل به هر وسعت بوده است.

پرورش کرم ابریشم و پرورش ماهی: بهره‌برداری‌هایی که در طول ۳۶۵ روز گذشته دارای فعالیت پرورش کرم ابریشم و یا پرورش ماهی بوده‌اند.

بهره‌بردار کشاورزی: شخصی حقیقی یا حقوقی است که به تنهایی یا با مشارکت دیگران، مدیریت امور بهره‌برداری کشاورزی و مسئولیت فنی و اقتصادی آن را به عهده داشته و مستقیماً در سود و زیان آن سهیم است.

اراضی کشاورزی: منظور زمین‌های دایر کشاورزی است که شامل اراضی زراعی و باغ و قلمستان می‌شود.

اراضی زراعی: بخشی از زمین‌های کشاورزی است که به فعالیت زراعت (کشت و کار نباتات سالانه) اعم از زیر کشت و آیش، اختصاص یافته است.

اراضی زراعی آبی: آن قسمت از اراضی زراعی است که زراعت انجام شده در آن آبیاری می‌شود.

اراضی زراعی دیم: آن قسمت از اراضی زراعی است که زراعت انجام شده در آن آبیاری نمی‌شود و آب مورد نیاز برای رشد گیاه از طریق نزولات آسمانی تأمین می‌شود.

باغ و قلمستان: آن بخش از اراضی کشاورزی که در زمان سرشماری زیر کشت نباتات دائمی به صورت کاشت مجتمع قرارداشته است.

باغ: زمینی است در فضای باز که در آن کاشت درختان مثمر به صورت مجتمع انجام شده باشد.

قلمستان: زمینی است در فضای باز که در آن انواع تبریزی (تبریزی، سپیدار، کبوده، صنوبر، پده، شالک و ...) و اوکالیپتوس با هدف بهره‌برداری از تنه یا شاخه آن به صورت مجتمع کاشته شده باشد.

کاشت مجتمع باغی: نوعی کاشت است که درخت یا درختچه‌های یک یا چند گیاه به صورت منظم و طبق قاعده کاشته شده باشند. کاشتی که در آن گیاهان بدون نظم و قاعده ولی با تراکم کافی کشت شده باشند، به نحوی که بتوان مساحت اختصاص یافته به آن را تعیین کرد، نیز کاشت مجتمع محسوب می‌شود.

کاشت پراکنده درختان: کاشت انواع محصولات دائمی در زمین‌های زراعی بهره‌بردار، حیاط منازل و کنار نهرهای آب می‌باشد.

کاشت ساده (باغ تک محصولی): نوعی کاشت مجتمع است که در آن فقط یک نوع محصول دائمی کاشته شده و اصطلاحاً تک محصولی باشد. مانند باغی که در آن فقط انگور کاشته شده است.

کاشت مخلوط (باغ چند محصولی): نوعی کاشت مجتمع است که در آن بیش از یک نوع محصول دائمی و به صورت مخلوط کاشته شده است به نحوی که تعیین مساحت هر یک از محصولات مقدور نیست.

سطح زیر کشت (کاشت): مساحت زمینی است که به منظور تولید محصول مورد نظر در سال آمارگیری، در همان سال و یا قبل از آن، زیر کشت رفته باشد.

آیش: آن قسمت از اراضی زراعی آبی یا دیم، که در تناوب کشت قرار دارد ولی در سال زراعی موردنظر، کشت نشده است و محصولی از آن برداشت نخواهد شد که برحسب مورد، آیش آبی یا آیش دیم محسوب می‌شود.

سال زراعی: منظور از سال زراعی، اول مهرماه هر سال لغایت پایان شهریور ماه سال بعد است.

محصولات سالانه: به نباتاتی اطلاق می‌شود که به طور معمول ساقه علفی دارند و پس از برداشت محصول، بوته آن از بین می‌رود و در مواردی، قسمت‌های زیرزمینی گیاه (ریشه، پیاز و نظایر آن) برای سال بعد در زمین باقی می‌ماند. مانند گندم، چغندر قند، سبزی‌ها و زعفران.

محصولات دائمی: گیاهانی هستند که غالباً تنه یا ساقه چوبی دارند و پس از برداشت محصول، تمام یا قسمتی از گیاه در زمین باقی می‌ماند و مجدداً در سال‌های بعد محصول می‌دهد. انواع درختان و درختچه‌های مثمر مانند مرکبات، هلو، انگور و بوته چای و درختان غیر مثمر مانند تبریزی، محصولات دائمی محسوب می‌شوند.

مرغ مادر: مرغی است که تخم نطفه‌دار آن برای تولید جوجه استفاده می‌شود. مرغ مادر گوشتی برای تولید جوجه‌های مرغ و خروس گوشتی و مرغ مادر تخمی برای تولید جوجه‌های مرغ تخمگذار پرورش داده می‌شود.

سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای): تغییرات ایجاد شده در ارزش اموال سرمایه‌ای (مجموع ارزش خرید) یا تحصیل و هزینه تعمیرات اساسی اموال سرمایه‌ای منهای ارزش فروش یا انتقال اموال سرمایه‌ای طی دوره زمانی معین را سرمایه‌گذاری گویند.

اموال سرمایه‌ای: کلیه ماشین‌آلات و وسایل و ابزار و تجهیزاتاتی هستند که برای انجام فعالیتهای تولیدی یا ایجاد خدمت به کار گرفته می‌شوند و عمر مفید اقتصادی آنها معمولاً از یک سال بیشتر است. ماشین‌آلات تولید و تجهیزات نیرو، ابزار و وسایل کار بادوام، لوازم و تجهیزات اداری، وسایل نقلیه و ساختمان نمونه‌هایی از اموال سرمایه‌ای به شمار می‌آیند.

شرکت تعاونی: شرکتی است متشکل از اشخاص حقیقی با حداقل ۷ عضو که تمام یا حداقل ۵۱ درصد از سرمایه آن به وسیله اعضا تأمین گردد و طبق مقررات موجود در قانون بخش تعاونی، به ثبت رسیده باشد. یادآور می‌شود که قبل از تعیین حداقل اعضای شرکت‌های تعاونی بر اساس قانون مزبور، بعضی از شرکت‌های تعاونی با اعضای کمتر از ۷ نفر تشکیل شده است.

تنسيق: تخمین دقیق مساحت و محدوده عرفی هر دامدار یا دامداران در یک مرتع است.

آبشخور: چاههای کم عمقی هستند که از آب آنها فقط برای شرب دام استفاده می‌شود.

چاه مالداري: برای تأمین آب مورد نیاز دامها، در دامنه کوهها چاههایی حفر می‌کنند که از این گونه چاهها همانند آرتزین و همچون چشمه، آب جاری می‌شود.

اراضي آبخيزها: تمامی نقاطی از حوضه رودخانه، که آب‌های روان ناشی از بارندگی، از آن به رودخانه منتهی می‌شود، اراضي آبخيز رودخانه می‌نامند.

آبخيزداري: تمامی فعالیت‌هایی که برای احیا و اصلاح حوضه آبخيز انجام می‌گیرد، آبخيزداري نامیده می‌شود.

ماهی خاوياري: گونه‌هایی از ماهیان با ارزش از رده ماهیان غضروفی - استخوانی با دو جنس تاس ماهی و فیل ماهی

گرده بينه: قسمتی از تنه اصلی درخت قطع شده می باشد که تقریباً دارای شکل استوانه ای و قطر بیش از ۳۰ سانتی متر بوده و می توان از آن چوب و یا روکش تهیه کرد.

الواری: چوب بریده شده چهار تراش است که دارای ابعاد (۱۴ ± ۲) (۱۴ ± ۳۲) (۲۸۰ - ۲۶۰) می باشد.

تراورس: چوب بریده شده چهار تراش است که دارای ابعاد (۱۶ - ۱۵) (۲۶ - ۲۵) ۲۶۰ می باشد.

کاتین: به چوب‌های گردی گفته می شود که قطر آن بین ۲۰ تا ۴۰ سانتی متر و طول آن حدود ۱/۵ تا ۲ متر است و قابلیت تبدیل به چوب الواری را ندارد.

چوب‌های تیری و تونلی: چوب‌های گردی هستند که در معادن به منظور استحکام و جلوگیری از ریزش سقف و دیواره ها استفاده می شوند

تولید: مقدار محصولی است که در دوره زمانی مشخص، طی فرایند تولید در واحد تولیدی، حاصل می‌شود و آماده عرضه برای فروش و مصرف است. در طرح‌های آماری مرکز آمار ایران، آن مقدار تولید که جنبه رایگان داشته یا دستمزد بابت آن جنسی باشد و یا به خودمصرفی واحد تولیدی برسد نیز، جزو تولید محسوب می‌شود.

در مورد محصولات کشاورزی، تولید هر محصول به حالت متعارف آن که از مزرعه برداشت می‌شود، مورد نظر است. در مورد برنج، وزن شلتوک، در مورد انواع لوبیا، وزن دانه خشک، در مورد یونجه، اسپرس و شبدر، وزن علوفه خشک، در مورد گردو، بادام و پسته، وزن محصول بدون پوست سبز ولی با پوست خشک و در مورد تبریزی، سپیدار و ... ، قطع درخت برحسب اصله، تولید محسوب می‌شود.

گاوداری صنعتی: یک واحد تولیدی کشاورزی است که در آن، فعالیت پرورش دام از نظر محل و نحوه نگهداری، روش تغذیه و بهداشت دام، طبق برنامه و با رعایت اصول و موازین نوین و ویژه انجام می‌گیرد.

مرغ گوشتی: به نوعی مرغ و خروس اطلاق می‌شود که به منظور استفاده از گوشت آن پرورش داده می‌شود.

مرغ تخمگذار: مرغی است که برای تولید تخم مرغ خوراکی پرورش داده می‌شود، این قبیل مرغ‌ها را در سن سه ماهگی پोलت (نیمچه تخمگذار) می‌گویند.

لنبه: منظور، تخم‌مرغ‌های تولید شده بدون پوست آهکی است.

گزیده اطلاعات

بر اساس نتایج سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۹۳، بیش از ۵۳ هزار واحد تولیدی کشاورزی، تحت عنوان بهره برداری کشاورزی در سطح استان شناسایی شده است که حداقل به یکی از فعالیت های زراعت، باغداری، تولید گلخانه ای، پرورش دام، پرورش ماکیان به روش سنتی، پرورش زنبور عسل و کرم ابریشم مشغول بوده اند.

طبق نتایج این سرشماری، مساحت اراضی کشاورزی استان در آبان سال ۱۳۹۳ بیش از ۱۸۲ هزار هکتار شامل اراضی زیر کشت محصولات سالانه، آیش، باغ و قلمستان بوده است.

همچنین در این سال بیش از ۸ هزار بهره بردار در بیش از ۵۰ هزار هکتار سطح زیر کشت به کاشت گندم و حدود ۵ هزار و ۶۰۰ بهره بردار در سطح کاشت حدود ۳۷ هزار هکتار، به کاشت جو مشغول بوده اند.

مساحت جنگل های استان در سال ۱۳۹۶ بیش از ۵۸ هزار هکتار برآورد شده است. در سال مذکور، حدود ۹۲۰ هزار هکتار مراتع در استان وجود داشته است.

در سال ۱۳۹۶ وزن انواع ماهی تولید شده ۶۲۲۳ تن است که از این میزان حدود ۵۶۴۲ تن مربوط به مزارع پرورش ماهی و مابقی مربوط به منابع طبیعی و نیمه طبیعی و قفس می باشد. همچنین از این مقدار تولید، حدود ۸۲/۲ درصد مربوط به ماهی قزل آلا، ۲/۷ درصد ماهی فیتوفاک، ۱۱/۲ درصد کپور معمولی، ۱/۷ درصد آمور، ۲ درصد بیگ هد و مابقی مربوط به ماهی خاویاری می باشد.

هستند. گونه های بومی جنس تاس ماهی در آب های شمال شامل ازون برون (دراکول)، قره برون، چالباش (تاس ماهی روس) و شیب بوده و تنها گونه ی جنس فیل ماهی، گونه فیل ماهی است.

ماهیان سرد آبی: ماهیانی که در آب های با دمای بین ۱۹ - ۶ درجه سانتی گراد رشد و نمو می کنند. گونه هایی از این ماهیان در محیط های مصنوعی نظیر استخر و سدهای ساخته شده پرورش داده می شوند. مانند قزل آلا.

ماهیان گرم آبی: ماهیانی هستند که از نظر زیستی در آب های با دمای ۱۴ - ۳۵ درجه سانتی گراد رشد و نمو می کنند. گونه هایی از این ماهیان در محیط های مصنوعی نظیر آب بندان، آب پشت سدها و استخر ها پرورش داده می شوند مانند خانواده کپور ماهیان پرورش (آمور، فیتوفاک، کپور پرورشی و ...).

دام شیردوشی شده: دام ماده ای است که در ۳۶۵ روز گذشته نسبت به روز سرشماری زایمان کرده و از آن شیردوشی شده باشد.

دامی که تمام شیر آن به مصرف نوزادش می رسد، دام شیردوشی شده محسوب نمی شود.